

Kurum : Işık Üniversitesi
Başlık : Türkiye ve Dünya Ekonomisinde Görünüm
Konuşmacılar : Prof. Dr. Serhat KOLOĞLUGİL, Prof. Dr. Erhan ASLANOĞLU, Doç. Dr. Aslı Şen TAŞBAŞI, Dr. Öğr. Üyesi Özlem İNANÇ, Dr. Öğr. Üyesi Selda GÖRKEY, Prof. Dr. Mehmet KAYTAZ
Video Adresi : <https://youtu.be/ShtunGLWYNY>
Yayın Tarihi : 21.06.2022

Serhat Koloğlugil: Dünyada değişimin dinamikleri giderek hızlanıyor farklı alanlarda, sosyal alanda, iktisat alanında da öyle, siyasi alanında da öyle ve sanırım giderek daha fazla bütün bu gözlemlediğimiz olayları anlamlandıracak yapılara ihtiyaç duyuyoruz. Hem Türkiye için bunu söyleyebilirim hem de dünya için de bunu söyleyebilirim. Dolayısıyla üniversitelerin yaptıkları akademik çalışmaların yanında bu tarz daha güncel süreçleri anlamlandırabileceğimiz tartışmaların yapılmasını da çok değerli olduğunu düşünüyorum açıkçası her disiplin için bu böyle iktisat için de öyle elbette ki. Bugünkü toplantının da bu açıdan çok faydalı ve çok keyifli geçeceğini düşünüyorum. Tekrardan çok teşekkürler. Erhan Hocam hoş geldiniz tekrardan, umarım keyifli, faydalı bir seminer olur. Ben sözü size hemen bırakmak isterim.

Erhan Aslanoğlu: Sayın Hocam, çok teşekkür ediyorum. Öncelikle sizlere, fakülteye, bölüme, Aslı Hoca'ya da organizasyon için ayrıca, davetiniz için çok çok teşekkürler. Öncelikle geçen hafta yani bir hafta gecikmeli yapabildik çok özür diliyorum. Elimde olmayan nedenlerle böyle bir rica da bulundum, sağ olun, bu konuda anlayışınız için teşekkür ediyorum tekrar. Şimdi ben kısaca bir sunum yapmaya çalışacağım. Aslında genel olarak ilgilendiğim hani makro ekonomi ve bunun altında Türkiye dünya ekonomisi tarafıyla da biraz daha fazla da ilgilenmeye çalışıyorum. Güncel konularla ilgili ama özellikle yani önümüzdeki döneme ilişkin yaşadıklarımızdan ne tür değişimler çıkabilir? Bu iktisat literatüründe, iktisadi düşüncede neleri değiştirebilir gibi? Biraz o tarafları açmaya çalışan hem Türkiye hem dünya açısından bir değerlendirme yapmaya çalışacağım. Dünyada özellikle değişim dinamikleri Türkiye'de de mevcut politikalar yani orada biraz güncelle de dokunarak ve ne yapmalı, ne yapılabilir bu yapısal değişim, dönüşümden kendi anladığımı kısaca paylaşmaya çalışacağım. Eminim hani sizlerin de katkılarınız soru, yorum memnuniyetle onları da cevaplamaya çalışırım. Ben şimdi izninizle hemen sunumu tekrar paylaşayım. Biraz önce bir deneme yaptık, tam sayfaya getirmekte bir sorun yaşadık, ama umarım şu anda izlenebilir bir durumda şey yapabiliriz. İlerliyoruz ben bir daha soracağım ama Aslı Hocam slaytları değiştiriyorum herhalde izlenebiliyor?

Aslı Şen Taşbaşı: Tamam, her şey yolunda gayet net görüyoruz.

Erhan Aslanoğlu: Peki, şimdi aslında biraz şöyle bir güncel bir girişle başlamak istiyorum. Ana başlığımız Türkiye ve dünyadaki gelişmeler ve bundan sonrasını konuşmak olarak belirledik. Zaten hepimiz de izliyoruz dünyada bugün gündemde en sıcak gündemde maalesef bir savaş konuşuyoruz. Sıcak hem de bir savaşı konuşuyoruz ne yazık ki! Bununla alakalı olarak zaten uzun süredir devam eden dünyada da bizde zaten fazlasıyla var, ama dünyada da uzun yıllar sonra ortaya çıkan yüksek

enflasyonun en önemli iki nedeni enerji ve gıda fiyatlarındaki artışı devam ettirecek bir gelişmeyle karşı karşıyayız. Hepimiz de izliyoruz işte dünyadaki tahıl, buğday üretiminin %30'unu karşılayan iki ülke Ukrayna ve Rusya bu anlamda sıcak bir savaş ortamında. Yine Avrupa'nın doğal gazının %60'ını, petrolün %40'ını sağlayan Rusya'nın bunu kısma ihtimali ve kesinti ihtimali dünyanın 2. büyük ekonomisini etkileme ihtimaliyle karşı karşıyayız. Enflasyon zaten dünyada uzun yıllar sonra konuşulan bir konu. Aslında ben bu tür seminerler veya konularda tabii son 2 yıldır covid bir numaralı faktör diyorduk, ama gittikçe aşağıya doğru gidiyor. Umarım o da artık pandemiden endemiye dönüşeceği bir evreye doğru gidiyor. Umarım yanılmıyoruzdur yeni bir sürprizle karşılaşmayız. Şimdi bir de aslında böyle hani ekonomide biz balonlardan, varlık balonlarından söz ederiz. Bir bubble olup olmadığı özellikle son aylarda benim gördüğüm Amerika başta olmak üzere bir süper bubble, süper bir balon var mı yok mu ve bu patlayabilir mi? Bu çok konuşuluyor. Dört piyasa, hisse senedi, konut, emtia ve bono piyasalarında aşırı şişkin fiyatlar var. Bunlarda %50-80 arasında düşüşler görülebilir gibi bir panik diyelim doğru ya da yanlış böyle bir gündemde var. Bubble'ı, balonu ekonomide bir varlık balonu tanımlamak zordur. Neye biz balon diyeceğiz neye demeyeceğiz? Biliyorsunuz tartışmalıdır, ama sonuçta birkaç gösterge ortalama fiyatların üzerindeki seyirler likiditenin bol olduğu, fiyatların sürekli yukarı gideceği düşünülen dönemlerde bunun olma ihtimali yüksektir. Birçok piyasada da son yıllarda benzer bir eğilim gördük. Bir de tabii Merkez Bankaları başta FED olmak üzere Amerika Merkez Bankasının ne yaptığı yapacağı da yakından izleniyor, konuşuluyor. Şimdi biz son iki yıldır tarihi bir süreçteyiz, tarihi süreci yaşamaya devam ediyoruz. Bu yıl başka bir boyutta kazanarak ilerliyor gibi gözüküyor. Covid-19, 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana 2020 yılında dünyada en sert daralmayı getirdi. 2021 yılında da en güçlü büyümeyi 1950'lerden bu yana ve geçmiş işte grafikte geçenlerde Financial Times gazetesinden aldığım bir grafik ama büyük buhran dâhil en senkronize yani dünyada en çok sayıda ülkenin beraberce daraldığı ve tekrar toparladığı bir kriz niteliği de taşıyor. Most Widely Shared yani en çok sayıda ülkeyi beraberce senkronize bir şekilde çok sert bir daralma yaşadı sonra toparlamaya çalıştı. Yani globalleşmenin, küreselleşmenin hani geldiği boyutta tamam pandemi her yere yayıldı, ama ekonomik etkileri de her yerde çok benzer bir şekilde, senkronize bir şekilde işte dünya savaşı, büyük buhran falan onları bile aşan bir senkronizasyon yaşanmış görünüyor. Bu bahsettiğimiz dünyadaki daralma bu biraz okunması zor olabilir, ama 2020'de %3.1 daraldı dünya, 2021'de 5.9 büyüdüğü tahmin ediliyor tabii bunlar revize olabilir. 2008 krizinde %0.2 2009'da daralmıştı, öncesinde 4-5 büyüyen dünya arkasından yine 4-5 büyümüştü. Fakat 2 sene sonra 3-4 arası bir ortalamaya gitti. Yani şimdi yine bu daralmanın ardından hızlı büyümeler görüyoruz. Bu yılda tahminler 4.4 falan ama bizi çok yanıltmamalı. Bu tür dönemler arkasından baz etkisi ötelenen talep ve benzeri nedenlerle güçlü büyümeler olabiliyor. Biz gerçek yeni normal nedir? Bunu görmek için 1-2 yıl sonra tabloyu daha net göreceğiz gibi gözüküyor. Şurada bir de 2017 Amerika-Çin arasındaki ticaret savaşı başladıktan sonra 2 yılda dünya büyümesinin 3.8'den 2.8'e geldiğini görüyoruz ki bu da aslında korumacılığın, ticaret savaşının nasıl büyüme üzerine olumsuz bir etki yarattığını da zaten bildiğimiz, beklediğimiz bir etkiyi de gösteriyor. Şimdi tek tek ülkeler üzerine gitmeyeceğim, ama dünyada özetle aslında tarihi bir büyüme dönemi içinde geçiyor, geçti dünya devam da ediyor şu anda ama bu son gelişmeler nasıl etkileyecek göreceğiz. Fakat çok güçlü bir enflasyon başlamış durumda tabii bizi dışarıda tutuyorum. Biz fazlasıyla yaşıyoruz ama. Dünyada Amerika 7.5, bugün Avrupa'da geldi 6'lara iyice yaklaşıyor bu bir önceki ayın verisidir. Böyle bayağı füze gibi yukarı giden fiyatlar var enerji, gıda gibi. Dünyada bir yavaşlama görülüyor şu anda aslında hani 5, 4, 3.8 gibi ama bu yavaşlama bu savaş ortamını dışarıda tutarak söylüyorum aslında talepten ziyade arz yönlü sorunlardan kaynaklanıyor gibi de görünüyor. Şimdi asıl ben bu yaşanan sürecin yani covidde bu yaşananların bundan sonrasına ilişkin nasıl bir değişim getirdiğine dair kısaca görüşlerimi paylaşmak istiyorum. Pandemi çok sert bir daralma getirdi arz ve talep yönlü şokla. Arkasından aşılarda, normalleşme çabaları bir büyüme getirdi, ama çok da ciddi bir enflasyon geldi. Emtia fiyatları

arttı, gıda fiyatları arttı, tedarik sorunları maliyetleri arttırdı falan. Şimdi benim gördüğüm 3 önemli aslında bu sürecin bize yaşattığı, getirdiği bir süreç içindeyiz. Bir tanesi; “Just in Time” dediğimiz üretim biçiminden “Just in Case” dediğimiz bir üretim biçimine doğru bir dönüşüm, değişim yaşıyor tekrar dünya gibi. Teknolojinin gelişmesi, lojistiğin gelişmesi dünyada firmaları böyle zamanında üretim dediğimiz yani talep varsa üretim fazla stokla çalışmaya gerek yok gibi bir noktaya, bir güvene getirmişti. Ama pandemi de böyle tedarik sorunu, ham maddeye ulaşma zorluğu, üretmemeye, firmaları ihtiyatlı “Just in Case” dediğimiz bir üretim biçimine yöneltti gibi görünüyor. Yani ben fazla fazla ham madde alayım, üreteyim, stok yapayım ki müşterimi kaçırmayım. Şimdi bu değişim bugünkü teknoloji ve lojistik imkânlarına rağmen bence kısa sürede yok olmayacak bir değişim. Çünkü dünya işte şu anda da başka bir örneğini yaşıyoruz öyle çok pürüzsüz bir dünya değil. Her an yeni pandemiler olabilir, savaşlar olabiliyor yani bir şekilde ihtiyatlı olunması gereken bir dünya. Bu bence bu travma uzun süre bu yansımasını gösterecek bu da aslında arz tarafında yani firmaların yarattığı talep. Yani bugün dünya f döneminde yarattığının ötesinde bir talep yaratıyor. Biz sadece önümüzdeki 6 ayın değil belki bütün yılın talebini hemen yaratıyoruz ya da sadece bu yılın değil gelecek yılın firmalar tarafından söylüyorum talebini de şimdiden yaratmaya başlıyoruz. Stoklama eğilimi var. Dolayısıyla bir kere bu öne alınan talep ve arzı, tedarigi daha ihtiyatlı bir şekilde sağlama oturtma gayreti. Bir jenerasyonlar değişene kadar da bu işler çok kolay değişmez. Yani ha bu travmayı atlatıp dünya o kadar sorunlu değil niye bu kadar stok yapalım, niye bu maliyete katlanalımdan geçmek için yöneticilerin, jenerasyonların biraz değişmesi gerekecek. Çünkü yaşadığımız çok ciddi bir travma diye düşünüyorum yani pandemi başta olmak üzere. İkincisi; bu süreç “Great Resignation” dediğimiz bir hani bugünlerde de çok popüler basında da yer alan büyük bir istifa dalgası getiriyor gibi. Ben bunu biraz incelemeye çalıştığımda şunu görüyorum. “Baby Boom” kuşağı bu biliyorsunuz 1946-1964 arası doğumlulara verilen bir addır. Savaş sonrası doğal olarak büyük bir nüfus artışı oluyor ve bu kuşak doğumunda, gençliğinde, yetişkinliğinde hep güçlü talep yaratan talebi, trendleri etkilemiş bir kuşaktır. Şimdi bu kuşak aslında bir süredir böyle yavaş yavaş 55, 60, 65 falan yaşlarına gelerek yavaş yavaş emekliye doğru gidiyordu, ama pandemi bu kuşağın artık çalışma hayatını sonlandırma konusundaki kararını hızlandırmış görünüyor. Hayat aslında bir anda başımıza ne geleceğini bilmiyoruz. Her an hayatımıza mal olacak risklerle karşı karşıyayız. O zaman niye daha fazla çalışayım vesaire ya da tabii belli yaşların üzerinde pandeminin daha fazla sıkıntılı sonuçlar getirmesi sağlık sorunları da bu karara itmiş olabilir. Bu kuşak belki son bölümleri ciddi biçimde bu Amerika, Avrupa’da da daha fazla gözleniyor ciddi biçimde işgücü piyasasından ayrılmaya başladı. Belki son kez bu kuşak yine trendleri dünyadaki gidişatı etkileyecek bir hamleyi yapıyor şu anda bu genellikle yönetici kademelerinde bu kuşak aslında. Bu kuşağın yerini boşaltması daha arkadan gelen işte Y, Z gibi arkadan gelen kuşaklar için bir pozisyon açılması anlamına da geliyor ve özellikle hani tabii bu “Baby Boomer” kuşağı istifa ediyor, ayrılıyor. İstifanın ötesinde emekliliğe gidiyor diyelim, ama istifalar daha çok X şirketinde olan birisi aslında Y şirketinde açılan bir pozisyon için iyi bir teklif alabiliyor. 2020’de işte herkes olduğu yerde kaldı. Dünya nereye gidecek kimse pek işini değiştirmek falan çok hamle yapamadı. Tabii Amerika, Avrupa’da bizden çok daha yoğundur “turn over” dediğimiz yani insanlar hayatlarında benim bildiğim pandemi öncesi bir Amerikalı ortalama 11 tane iş değiştiriyordu. Şimdi bu belki daha artacak azalacak bilmiyorum, ama o süreç bir tıkanı. Bu da birikmiş olabilir, ama şu anda bir oynama yaşanıyor. Hem yeni kuşaklar yani hibrit çalışma, uzaktan çalışma, kendi işini kurma gibi bir beklentiyle de bu istifa hareketini gerçekleştiriyor gibi hem de yeni pozisyonlara gitmek açısından. Ama böyle bir bekle gör, iş aramama, işini kurma veya bir ne yapıp ne edeyim denklemi. Tabii, burada birçok para ve maliye politikalarının destekleyici olması da önemli işsiz kalsanız bile Batı’da, Amerika’da, Avrupa’da ciddi bir destekte alyorsunuz. Bu da bir güç veriyor muhtemelen. Sonuçta büyük bir istifa var. Bugün Amerika’da 6.5 milyon civarında işsiz var, 10.5 milyon civarında yeni açılmış iş var. Yani bir işsize bir buçuktan fazla iş düşüyor böyle bir durum. Sadece şey match

etmiyor yani yeteneğine göre, isteğine göre falan insanlar iş bulamıyor belki ama çok fazla iş var. En düşük vasıflı işlerde bile hizmet sektöründe saati 15 dolar normal legal çalışma ücreti olmasına rağmen 25 dolardan aşağı falan pek işverenin eleman bulamadığı söyleniyor. Büyük merkezlerde bu daha fazladır herhalde ama sonuçta 25 dolar saatlik ücretle çalışan birisi daha rahat talep yaratıyor. Bu enflasyonu daha fazla arttırabiliyor. Arkasından da tabii enflasyon artınca belki seneye 30 dolar isteyecek saatini. Çünkü çekip giderim başka yerde çalışırım diyecek. Bir de hibrit çalışma yine gördüğüm bir gözlem okuduklarımdan da şunu da getiriyor sanki firmalar artık uzaktan çalışmaya da gittiği için daha güveneceği elemanlar ve yöneticiler istiyor yani göremiyorsunuz her gün ofiste değil. Uzaktan ne yapıyor ne kadar çalışıyor falan o yüzden tecrübeli eleman, tanınan eleman daha da önemli. Şuna gelmek istiyorum elemanı kaybetmeme isteği bu ücretleri kabullenme durumunu da getirebilir. Bu da hani hep ekonomi de konuştuğumuz “Wage Inflation Spiral”i dediğimiz o sarmalı getirebilir. Yani o yüzden bugün özellikle Amerika’da (Avrupa’da işsizlik çok homojen değil bazı yerlerde yüksek bazı yerlerde düşük falan ama) Amerika’da daha net, homojen. Böyle bir sarmalı getirebilir. Bunu şunun için söylüyorum. Talep güçlü “Just in Case” productionlar, ücret-fiyat sarmalı var, tedarik sorunları maliyetleri var. Zaten enerji yani talep yüksek olduğu için “Just in Case” dediğimiz üretimden zaten her türlü ham maddeye, enerjiye talep yüksek fiyatlar baskı altındaydı. Bir de üstüne hani bu son gelişmeler eklenince bu enflasyonun çok da çabuk geçmeyebileceğine dair sinyaller olduğunu düşünüyorum. Dünya yıllar sonra enflasyonla mücadele konusunda yine bir noktaya geliyor olabilir. Son olarak yine popüler bir tanımla “Great Reset” Büyük Sıfırlama bu kavram geçen yıl çok kullanıldı, ama ben 2018 yılında Financial Times gazetesinin kapağında yani bunu fark etmiştim. Sizlerde görmüşünüzdür yani bu bir manşet değil sırf ön kapak. “Capitalism Time For A Reset” çok iddialı bir kavram aslında ve pandemi öncesinde başlayan kullanılan bir kavram. Aslında ne demek bu? Böyle gelmiş böyle gitmeyecek, sıfırlıyoruz! Bu niçin kullanılıyordu? Benim görebildiğim yani bu yazının içinde de birçok nokta var, ama biraz geniş ve şey de bırakılmıştı biraz içi herkes farklı biçimde doldurabilir ama bir resetleme var. Benim gördüğüm birkaç pandemiyle beraber bu büyük sıfırlama bugün dünyada yaşadığımız ki bu iktisadi düşüncüyü de etkileyecek bence iktisadın araçlarını, kavramlarını, kullanım şekillerini de etkileyecek. Birincisi; yani bazılarını tekrar çantadan çıkarıp kullanacağız, belki bazılarını biraz işte yenileyeceğiz falan anlamında söylüyorum yani iktisat tamamen yeni bir şey bulacak anlamında değil de. Neden böyle 2018-2019 gibi çıktı? Amerika-Çin arasındaki ticaret savaşı korumacılık getirebilir, dünya ekonomisi yavaşlayabilir kaygısı vardı. Bu kaygı, bu risk algısı dünyada da borçluluğun çok yüksek olduğu bir ortamda arttı. Şu anda 300 trilyon dolardan fazla dünyada borç var. Toplam borç stoğu yani kamu, özel hepsi ama dünyanın üretimi 85-90 trilyon dolar civarında yaklaşık. Dünya ürettiğinin 3 katından fazla borç stoğuyla baş başa. Bundan 15 yıl önce 2008-2007’de dünyada toplam borç 140 trilyon dolar. Dünyanın yıllık üretimi ise 70 trilyon dolardı yani 2 katıydı yaratılan gelirin borç şimdi 3 katından fazla. Merkez Bankaları bol para bastı. Bu krediye dönüştü, borca dönüştü. Üretimden çok daha fazla artan bir borç oldu. Şunu söylemek istiyorum aslında yavaşlama demek ticaret savaşıyla beraber borç, çok büyük borçların ödenememe riski demek. Yavaşlayan bir ekonomide sorunlu kredi, takibe düşen kredi artar. Haneler, şirketler borç ödemekte zorlanabilir ve bu belli eşikleri aşarsa bir finansal krize dönüşebilir. Bu kaygı bir kere dünyanın ciddi bir borç yapılandırmasına ihtiyacı var. Bir bu boyutu olduğunu düşünüyorum bu resetleme içinde. İkincisi; aslında pandemi öncesinde 2015 sonrasında yine o dönemde de konuşulan iklim meselesi. Yani iklim değişikliği, iklim krizi hatta çok hızla geliyor, geldi dünyaya hızlanarak da devam etti daha doğrusu böyle gelmiş böyle gitmeyecek! Yani dünya üretim biçimini, tüketim davranışlarını haneler, tüketiciler değiştirmek durumunda kalacak. Burada da bir resetleme bizi bekliyor gibi görünüyor. Biz karbon ayak izini azaltan, yeni yeşil mutabakat denilen buna uyumlu bir üretim biçimine geçmek durumundayız. Başta Avrupa buna bastırıyor ve bu değişim, bu resetleme de işin bir başka parçası. Burada da bir değişim artık fosil yakıtlarla değil yenilenebilir

enerjilerle bu süreci götürmesi gereken bir dünyaya gidiyoruz. Üçüncüsü; Amerika-Çin arasındaki yine ticaret savaşının aslında görünen yüzü o. 20 trilyon dolarlık Amerika'nın yaklaşık 300 milyar dolarlık bir Çin'den yaptığı ithalatı azaltma çabası değildi görünen 200 olsa ne olacaktı ki? 20 trilyon dolarlık bir ekonominin 100 milyar dolar azaltması çok da Amerika'yı kurtaracak bir şey değil. Asıl burada bir teknoloji savaşı, bir dijital para savaşı, bir hegemonya savaşı var gibiydi ve bunu daha açığa da çıktı pandemide. Tedarik merkezlerini değiştirmek vesaire de bunun bir parçası oldu. Sonuçta bu hegemonya savaşı geçen yıl bir soğuk savaş Amerika-Çin arasında adı dağılmaya bazı yerlerde başlamıştı. Ben bu son gelişme yani Amerika-Rusya ve Batı arasındaki bu gelişmelerin bu jeopolitik sıfırlamanın yine bir parçası olabileceğini 1960-70'lerdeki o soğuk savaş döneminden sonra yeni bir soğuk savaş dönemine girme ihtimalimizin yüksek olduğunu düşünüyorum. Yani dünya tek kutuplu bir dünyadan çok kutuplu bir dünyaya doğru gidiyor gibi sanki. Dolayısıyla bu ticaret biçimlerini, globalleşmeyi daha bölgesel ticaretin öne çıkmasını falan etkileyecek gelişmeler. İşte biliyorsunuz Asya'da bu RCEP diye bilinen "Regional Comprehensive Economic Partnership" başka bir anlaşma AB'den daha büyük bir serbest bölge oluşuyor. AB burada gücünü korumaya çalışıyor falan yani bölgesel ticaretin öne çıktığı işte çok daha farklı kutupların olduğu, korumacılığın arttığı bir dünya. Benim yine gözlemim şu; dünya tarihinde savaş dönemleri sıcak ya da soğuk fark etmiyor daha enflasyonist oluyor çünkü korumacılık var. Ticaret azalıyor, verimlilik ister istemez düşüyor daha hani tırnak içinde barış dönemleri daha dezenflasyonist oluyor. İşte hani daha fazla ticaret, daha fazla işbirliği vesaire belki daha fazla inovasyon imkânları falan doğuyor. O açıdan tabii bu zamanlama tartışılabilir, ama böyle bir boyutu da olabilir. Yani biraz önce dediğimle birleştirmek gerekirse ücret enflasyon sarmalı soğuk savaş eğer olası bir senaryoysa yeni bir soğuk savaş dönemi dünyada umarım hani sıcak değil de en azında soğuk olur diye konuşuyorum. Hiç konuşmayız ama ciddi bir şeyler yaşandığı için hani bunun hemen yok olacağını da pek tahmin edemiyorum maalesef. Sonuçta dünya böyle bir enflasyonla daha fazla mücadele etmesi gereken bir döneme giriyor gibi gözüküyor. Benim son gördüğüm bu resetlemeyle ilgili konu, dünyada gelir dağılımıyla ilgili meseleler. Yani dünya hepimiz de izliyoruz gelir dağılımında çok ciddi bozulmalar var. Bildiğimiz bizim klasik araçlarımızda Lorenz eğrisi, Gini katsayıları neresinden bakarsak bakalım dünyada bu bozulmayı görüyoruz. Daha popüler örnekler var işte dünyada 8 tane tanınmış çok üst gelirli kişiler işte Bezos olsun, Elon Musk gibi ünlü isimleri biliyoruz. Zaten Bill Gates gibi 8 tanesinin serveti 3.5 milyar insanın servetine eşit olmuş gibi görünüyor falan. En üst-en düşük gelir grupları arasındaki farklar gittikçe açılıyor. Aslında işte daha kaç yıl önce Fransa'da Sarı Yelekliler dedik. Pandemide Amerika'da sokaklar karıştı, Kazakistan'da bir şeyler oldu falan. Hep böyle başka nedenler diyoruz, ama arkasında bir gelir dağılımı, paylaşım ile ilgili bir sorun da var gibi gözüküyor benim en azından gözlemim öyle. Bu gelir dağılımı sorunu çok sürdürülebilir bir sorun gibi gözüküyor. Bu işte "Kapital" isimli eseri Fransız iktisatçı adı aklıma gelmedi neyse onun kitabından sonra daha da çok tartışılır olmuştu bu konu. Gelir dağılımı hani çok bir şeyler yapmak gerekiyor dünyada. Bunu konuşan çok ama ne yapmalı konusunda bir konsensüs yok yani benim gördüğüm. Negatif vergi mi uygulayalım, "basic income" mı temel gelir mi devreye girsin dünyada? Çok tartışma var, ama konsensüs henüz yok. Çünkü hepsinin bir onu yaparsak bu olur, bunu yaparsak bu olur gibi karşı argümanları da geliyor. Ama gelir dağılımı sorunu ciddi ve şöyle bir şey var. 1980'lerin sonundan itibaren tabii bu da Soğuk Savaş'ın bittiği dönem, finansal liberalleşmenin de başladığı dönem dünyada borçluluğu hızla arttırdı. Finans sistemi geliştikçe finans sistemi yeni araçlar devreye soktukça borçlanma enstrümanları biz hep geleceğin tüketimini bugünden yapmaya başladık. Finans sistemi buna kolaylık sağladı. Borçla talep daha çok yaratıldı. Ama işte biraz önce konuştuğumuz o 300 trilyon doları aşan borç daha fazla artık sürdürülmesi zor. Çünkü her yavaşlama bu borçların bu borçların temerrüt riskini ve bir finansal kriz yani bankaların batma riskini getiriyor ki hepimiz biliyoruz bankaların batması asıl ekonomik kriz odur çok daha maliyetlidir. Dolayısıyla borçla talep yaratma döneminden dünya bir sürede olsa gerçek delille talep

yaratma dönemine geçmek durumunda gibi geliyor bana. Burada da bir resetleme söz konusu olacak. Hem bu büyük istifa dalgası hem gelir dağılımına bir çıkış yolu, eleman bulma zorluğu, demografik olarak özellikle tabii dünyanın gelişmiş dediğimiz ülkelerinde yaşanan nüfusun hızla artması gibi faktörler bu anlamda gelir dağılımıyla ilgili de bir değişimi getirecek gibi görünüyor. Bana biz aslında pandemide bir savaş gibi bir dönemden çıkmaya çalışıyoruz. Umarım buna gerçek sıcak bir savaş daha fazla eklemekten de çıkarız, ama sonuçta bu tür dönemlerin arkasından -2. Dünya Savaşı sonrası da böyle olmuştu- gelir dağılımı falan bir toparlanma dönemiymiş. Sanki benzer bir döneme şu ya da bu şekilde gideceğiz gibi geliyor. Burada da bir değişim olacak ama hani bu “basic income” temel gelirle mi olur, vergiyle mi olur, başka araçlarla mı tartışılabilir. Son olarak burada şunu eklemek istiyorum. Enflasyona ilişkin işte bir korumacılık olabilir, ücret-fiyat sarmalları olabilir, eleman bulma zorluğu var, enerji, gıda fiyatları, iklimle ilgili meseleler yüzünden yüksek seyredebilir bir süre falan. Neden 20 yıldır, 30 yıldır yoktu da enflasyon şimdi var? Hani çok para basıldı da bu enflasyon oluyor diyebiliriz. Bence var bunun gerçekliği ama 2008 Krizi sonrası da Merkez Bankaları çok para bastı, ama 2019’a 2020’ye kadar 21’e kadar bir enflasyon yoktu dünyanın en azından gelişmiş dediğimiz bölümünde. İşte o’lar, 1’ler dezinflasyonu konuşuyordu Avrupa, Amerika falan. Birden 7’ler, 8’ler falan böyle enflasyonlar geldi. Burada 3-4 faktör enflasyonu bastırıyor gibi görünüyordu geçmiş 20-25 yılda sonra onlar yavaş yavaş azalıyor. 1) Bu etkiler enflasyonu bastırıp yerine enflasyonist dinamikler geliyor gibi. Bir Çin 2000 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye oluyor. Bu üyelik Çin’i Çin’in çok daha rahat bütün dünyaya ihracat yapabilmesine ve işte ucuz ürünlerini, ucuz işgücüne dayalı ürünlerini satmasına imkân tanıyor. Çünkü o örgüte üyeyse dünyaya serbestiz sınırlarınızı açıyorsunuz. O da satabilir siz de satabilirsiniz, ama o tabii çok daha fazla satıyor ucuza mal ettiği için. Öylesine ucuz ürünler gelmeye başladı ki ne Amerika’da, ne Almanya’da, ne Türkiye’de kimse kolay kolay fiyat arttıramadı. Biz de bile 30 yıl süren enflasyon 2000 sonrası düşüşe geçti. Bir nedeni de buydu. Atıyorum şu kalemi Türkiye’de 100 liraya üretip satan bir firma her ay %10 zam yapıyordu buna. Ama 10 liralık alternatifi gelince 100 liralık kalemin 110’a çıkarmak yerine ben bu kalemi nasıl 50 liraya, 30 liraya üretimi düşünmeye başladı firmalar. Yani, ciddi bir dezinflasyon etkisi yarattı Çin, Hindistan gibi ülkelerin ürünleri. 2) Teknolojik değişim çok hızlandı. Yapay zekâlar, robotlar zaman içerisinde o Çinli işçiden bile ucuz işgücü devreye girmeye başladı. Online alışverişler arttı. Bunlar hep birim maliyetleri düşüren unsurlar oldu gibi gözüküyor. Tabii ki ticaret, globalleşme falan üretim maliyetleri düşüyor, rekabet bunlar hep enflasyonu bastıran faktörler oldu. Demografik olarak dünyada yaşanan nüfus yavaş yavaş özellikle Batı’da talebi azalttı. Çünkü işte insanlar yaşlandıkça araba ihtiyacı azalıyor, tüketim ihtiyacı azalıyor falan yani belki bazı ürünlere artıyor hizmet sektörüne, turizme falan ama işte birçok imalat sanayi ürünlerine talep azalıyor. Mobilyasını yeniden değiştirmek çok istemiyor, evini, eşyasını dolayısıyla o “Baby Boomer” kuşağının o demografik olarak yaşanması da talebi bastırıyor görünüyor. Şimdi bu bahsettiğimiz birkaç unsura bakarsak bir kere dünya böyle daha global serbest ticaret falan döneminden daha korumacı bir döneme gidiyor olabilir. Bu bir enflasyonist etki olabilir bir. İki, zaten artık Çin, Hindistan gibi ülkelerin işgücü de artmaya başladı maliyeti ve bu soğuk savaş oralarından gelecek ürünü bir şekilde kısıtlamaya çalışıyor. Yeni tedarik merkezleri arıyor bu anlamda hani işte zaten oradan gelebilecek etkiler azalıyor. Belki Afrika falan Çin’in yerine yeni alternatif olacak ama bu zamanla olabilecek şeyler. Üçüncüsü; bu “Baby Boomer” kuşağının biraz önce de bahsettik hani yaşlanarak talebini azaltması yerine bu ayrılma ve emeklilikle de ve biraz önce bahsettiğimiz istifa hareketiyle birleşerek ücret-enflasyon sarmalını yaratma tehlikesi doğuyor gibi. Bir de tabii bu gelir dağılımı meselesi falan bir anlamda sistem için bir maliyet yine bir enflasyonist mesele olabilir. Bir de bu geçiş döneminde iklimle ilgili meseleler yine gıda, enerji fiyatlarına baskı yapmaya aday gibi gözüküyor. Yani burada tek şey teknolojik gelişmelerin şu anda enflasyonu arttırmaya yönelik dinamikleri bastırması olabilir. Verimlilik artışı ancak çok güçlü gelirse bu enflasyonist dinamik kısa vadede daha çabuk bastırılabilir. O açıdan ben şöyle toparlayayım bu

kısmı sonra da Türkiye'ye kısa bir değerlendirme yapıp bitirmeye çalışacağım. Zaten olan bir enflasyonun en azından düşürülmesi daha zorlaşacak gibi gözüküyor. Merkez Bankaları, Batı dünyası biliyorsunuz enflasyon konusunda çok hassastır. Enflasyonun ne kadar büyük sıkıntı olduğunu çok iyi bilirler. O yüzden de tahammülleri bir noktaya kadardır. Amerika'da bile 1980'lerin başında o Soğuk Savaş benzer bir tablo çıkabilir. Walker, o zamanki Merkez Bankaları %15'e çıkan Amerikan enflasyonunu bastırmak için faizi 20'ye çekiyor. Amerika çok sert bir daralmaya gidiyor ve ancak öyle kurtuluyor. Geçtiğimiz 50 yılda Amerika'nın her parasal sıkılaştırma dönemi yaklaşık 12 tane var. Parasal sıkılaştırma dönemi %60'ı bunun yani 7-8 civarı Amerikan ekonomisini recessona sokmuş. Yani şimdi bu süreçler yaşananlar eninde sonunda FED'i ve diğer Merkez Bankalarını sert bir daralma uğruna da olsa daha güçlü enflasyonla mücadeleye yönlendirme ihtimali var. Yani önümüzdeki dönemde ben dünyanın bu yaşananlarla umarım sıcak savaş boyutu en önce kalkar, ama sıkıntılı bir döneme gireceğini ve bu resetlemenin arkasından dünya belki yeni kurumlarıyla gerek savunmada gerek parasal işte IMF, Dünya Bankası gibi kurumlar ya kendileri yapılacak ya yeni kurumlar gelecek. Dijital paralar devreye girecek, ödeme sistemleri değişecek belki falan. Dünya bu süreç resetleme zaten başlı başına sıkıntılı bir süreçtir. Zorlu bir süreç bizi bekliyor olabilir önümüzdeki yıllarda ama arkasından yine böyle savaş dönemlerinin arkasından oluyor daha pozitif bir dönem gelebilir. Çünkü resetleme demek bazı işleri yoluna koymak demektir, ama işte o yoluna koymak muhtemelen sıkıntılı bir süreç olacak ve tabii o da çok tartışmalı iyi-kötü olarak söylemiyorum. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Marshall Planı gibi bir plan devreye girmişti. Benim görebildiğim iklim konusu o kadar acil ve hayati bir konu ki dünyada bu kadar bol para dünyanın hani o savaş sonrası yeniden inşa şimdi iklimle ilgili dünyanın tüm altyapısını değiştirmesine yönelik ucuz kaynak olarak dünyaya yayılacak ve büyümenin, o toparlanmanın ana dinamiği olacak diye düşünüyorum fosil yakıtlardan asıl yeni yeşil dönüşüme geçen. Ben süremi de zamanı da çok şey yapmadan Türkiye'yle ilgili birkaç nokta aslında çok güncel konulara girmek istemiyorum burada. Enflasyon, Türkiye'nin dinamikleri falan şu anda soru olursa, yorum olursa katabiliriz, ama iktisatçı gözüyle hepimiz iktisatçıyız. Hani Türkiye'de uygulanan para politikasının yeni bir deneme olduğu işte para politikasını kullanmadan enflasyonu düşürmeye çalıştığımız bir süreç var. Grafikte para Türkiye'de Merkez Bankasının faizi para politikasının faizi var ve ikincil piyasa gösterge tahvil faizleri var mavi çizgi. Yani normalde Merkez Bankası piyasa faizlerinin öncüsüdür ve yönünü belirler. Merkez yukarıysa yukarı aşağıysa aşağı çeker, ama bakın son dönemde ters yöne gidiyor. Yani burada bir tuhaflık var. Merkez Bankasının yaptığıyla piyasanın yönü farklılaşmış durumda bir. İkincisi; Merkez Bankası sadece paranın fiyatını indirmede, paranın miktarını çok ciddi arttırıyor Türkiye'de. FED'in bilançosu 2 katına çıktı pandemide Türkiye Merkez Bankası bilançosu 200 milyardan 600 milyarın üzerine çıktı. Yani daha doğrusu para tabanı biliyorsunuz "monetary base" basılan para demek aslında dokunabildiğimiz para diyelim çok ciddi bir artış var ve devam ediyor bu. Bir şey bollaşırsa değerini kaybeder. Türkiye'de para bollaşıyor ve ne kadar bollaşacağı konusunda da ucu açık. İşte kur korumalı mevduatta ne kadar ihtiyaç olacak da Merkez Bankası ne kadar farkı eğer kurlar artarsa karşılayacaktır tutalım ister istemez yapılan vergi indirimlerine ve sübvansiyonlara kadar ciddi bir bütçe tarafına da destek gelecek görünüyor. Kredi genişlemesinin kaynağı olacak. Biliyoruz bir şey bollaşırsa değersizleşir. Değersizleşen şey paraysa da bunun adı enflasyondur. Yani burada ben yanılmayacağımızı düşünüyorum. İşte Arjantin, Türkiye, Brezilya geçen yıl Ekim ayı Monetary Base, en çok para arzını arttıran Arjantin sonra Türkiye sonra Brezilya. Parası en çok değer kaybeden Arjantin sonra Türkiye sonra Brezilya. Şu anda Türkiye muhtemelen Arjantin'e yetişti, geçmeye çalışıyor ve paramızın değer kaybı da ona göre çıkıyor. Dolayısıyla biz bu süreci ne kadar sürdürürsek maalesef TL'deki değer kaybı kısmi enflasyon baskısı o kadar devam edecektir diye düşünüyorum. Çok detaya girmeden en son ödemeler dengesiyle ilgili yani hepimiz biliyoruz. Ana kalemler, cari işlemler dengesi, sermaye finans hesabı net hata falan gider. Şimdi bu cari işlemler hesabında Türkiye'de şunu söyleyeyim.

Türkiye’de bugün Türkiye Ekonomi Programı olarak adlandırılan programın ana hedeflerinden birisi cariye fazla vermektir. Bence burada bir sorun yok. Bir ekonomide dış fazla vermek, cariye fazla vermek kötü bir hedef değil. Ama nasıl ve hangi politikalarla bu önemli? Zaten bizim kalkınma planlarına bakalım. İşte son geçtiğimiz yıllarda yeni ekonomi programı olarak denilen programlara bakalım. Ondan önce orta vadeli programlar hepsinde zaten cariye fazla verme hedefi var. Bu yeni bir şey değil. Son olan da Türk lirası para politikası gevşetildi ve Türkiye’de TL’nin değer kaybıyla beraber ihracat rekabetçi kur ihracat artacak ve Türkiye ihracatı artacak, kur arttığı için ithalat düşecek, turizm falan da destekleyecek cariye fazla vereceğiz. Şimdi cariye fazla vermek örnekleri ve iyi büyümek Almanya, Japonya, Güney Kore, Çin, Kuzey Avrupa bir sürü güzel örnek var. Biz de onlar gibi olabilirsek şahane ama dünyada en azından ben iktisatçı olarak böyle bir kurla yani kalıcı bir ihracat üstünlüğü sağlayan bir örnek bilmiyorum. Sürdürülebilir bir dış bazla büyümeyi sağlayan bir örnek bilmiyorum. Zaten bizim geçen yıl işte ihracatımız uzun yıllar sonra 160-180 milyar dolar bandından böyle 230 milyar dolarlara gitti. Bu sıçrama kurun dışında her türlü faktörle oldu. Biraz önce dünyada talep çok güçlü yani insanlar evde yaşadılar evler okul oldu, ofis oldu. Çok ciddi imalat sanayinin talebi var. Firmalar “Just in Case” productiona yöneldi. Yani diyor ki fiyat önemli değil ne varsa yolla ihracatçıyla konuşun biz 7-8 lirayken dolar kuru bunları satarız. 8 lira bile olsa satar, 5 lira da olsa satardık. Çünkü fiyata bakmıyorlardı bu bir. İki, dünyada talep düştü ihracatımız o yüzden arttı. 2)Tedarik merkezleri değişti. Soğuk Savaş, Çin’in etkisinin, öneminin azalması Batı gözünde yeni alternatif arayışları, istese bile Çin’den ürünün gelmesinin zorluğu, maliyet artışı falan Türkiye ön plana çıkardı. Bu bir avantajdı. 3) Türk ihracatçısı ileri teknoloji üründe iyi değiliz maalesef ama orta düşük ve orta düşük teknoloji ürünlerde iyiyiz ve burada başardı, gece gündüz çalıştı bu ihracatı yaptı yani kur yok bunun içinde aslında. Her şey var kur yok. Uzatmayalım Türkiye’de ihracatı ithalatını düşürmesi için %70-80 olan hep konuşulan ara malı üretimini, enerji üretiminin alternatiflerini başarması gerekiyor. Turizmde 50 milyon turist çeken bir ülke olarak 30 milyar dolar ortalamada kazanıyoruz. Bunu nasıl arttırırız sorularına cevap bulması gerekiyor. Konu budur cari dengede de asıl şu ihracatı arttırmak. Yani iktisatçılar olarak çoğumuzun herhalde benzer fikirlerimiz var. Şöyle bir tablo paylaşacağım. Bunu bir, iki makale ayrı formatta yani farklı konuları tartışan kullanmıştım. İsteyenler olursa onları da paylaşabilirim. Türkiye’nin dünyada en büyük 10 ihracatçı arasında olduğu ürünler. 1 milyar doların üzerinde ihracat yaptığımız ürünler (şunu biraz daha büyüteyim, ama şu başlığını paylaşmak istedim. Kusura bakmayın bu teknik sorunu niye yaşadım bilmiyorum ama) mesela biz buğday ununda dünyada 1 numara görünüyoruz. İşte ama tabii bu buğday unu için aldığımız buğdayın çoğu neredeyse tamamına yakını Rusya’dan alıyoruz falan. Yani birinci olmak için ciddi bir ithalat bağımlılığımız var. Tişört, fanila 2 numaraymışız. Ne bileyim şurada çamaşır makinesi 4 numara, şu otobüs demek toplu halde taşımacılık 3 numara falan. İhracatımız dünyadaki payımız şu sıra ürünlerin sofistikasyonunu gösteriyor ne kadar karmaşık kompleks ve zor bir ürün. Bunun kaynağı burada Birleşmiş Milletler veri setidir onu da paylaşırım. Şimdi 1018 ürün var. Bire doğru gittikçe sofistikasyon artıyor, bine doğru gittikçe düşüyor. Yani bizim 900 olan ürünlerimiz de var işte buğday unu gibi, 169 olan içten yanmalı pistonlu motorların aksan parçaları da var. Ortalaması 700, on yıl önce 750 idi. Bir ilerleme var iyi tarafından bakarsak yaklaşık 25 ürünümüz var burada. Savunma sanayi ürünleri yok çünkü bu analizdeki bu veri kaynağı bunlar stratejik öneme vesaire gibi nedenlerle savunma ürünlerini almıyor. Türkiye’nin bu tür ürünlerde iyi olduğunu, ihracatı olduğunu biliyoruz, ama 1 milyar doların üzerinde ürünümüz de çok yok zaten. İyiyiz önemli bir potansiyel ama burada yok onu da belirtmek istiyorum. Ama çok da büyük değil ihracat en azından iç piyasada kullanıyoruz. Şunu söylemek istiyorum; Polonya örneğin benzer bir tabloda -biz o çalışmada birkaç ülkeyle de karşılaştırmıştık- 45 ürünü var böyle bir listede ve ortalaması 450. Bizim 700, Polonya’nın 450. Bizim 25 ürünümüz var, onların 45 ürünü var. Şimdi Polonya iyi bir örnek kötü bir örnek karşılaştırılabilir, tartışılabilir. Güney Kore’yi hiç söylemeyeyim çok çok yukarılarda. Şimdi

Türkiye'nin aslında değiştirmesi gereken tablo bu yani biz bunları üretelim. İyiyiz, daha da iyi üretelim bu ürünleri ama bunun yanına atıyorum 25. sırada, 36. sırada, 47. sırada, 75. sırada falan ürünler ekleyemezsek. Bu ortalamayı 200-300'lere çekemezsek hani kalıcı, o hani Almanya, Japonya falan ya da Güney Kore gibi örneklere benzer dışa dayalı sürdürülebilir bir büyüme modeline çok kolay geçemeyiz bence. Türkiye'nin başarması gereken budur. Bu tabloyu değiştirmek para politikasının işi değildir, döviz kurun işi hiç değildir. Bu tabloyu yani o tamamlayıcı olur complementary olur ancak bir yerde geçici falan. O da en kolay kısmı aslında hani para politikasını doğru uygularsanız paranızın fazla değer kazanmasını engellemek en kolay iştir. Değer kaybetmesini engelleyemezsiniz değer kazanmasını engellersiniz. Ama bu iş para politikasının işi değildir bu sıralamayı yükseltmek. Bu iş planlama işidir, stratejik plan işidir, sanayi planı işidir. Türkiye'nin acilen Devlet Planlama Teşkilatı gibi planlama teşkilatına kavuşması gerektiğini, bu konuda dünyada iyi tecrübesi olan bir ülke olarak o tecrübesini hayata geçirmesini gerektiğini, 5 yıllık, 10 yıllık planlar yapması gerektiğini düşünüyorum. Tabii tek başına bu da elbette bir işe yaramaz, ama yani Türkiye'nin ekonomi tarafında yapması gerekenlere bir örnek olarak vurgulamak istiyorum. Bizim ekonomi dışı eğitim reformu, tarım reformu, ekonomi reformunun bir parçası, hukuk reformu birçok reforma ihtiyacımız var. Yatırım ortamını iyileştirmeye ihtiyacımız var. Bir de planlama programlamaya artı dünyada yine benim gördüğüm yani birçok ülke deneyimine çalışmaya, bakmaya çalıştım. Yani Kore'dir, Japonya'dır, Çin'dir, Kuzey Avrupa ülkeleridir, Almanya'dır yani böyle serbest piyasa içinde bunu çok kolay başaran yok. Yok! Bu işler genelde kamu-özel işbirlikleri modelleriyle oluyor ya da sanayi devrimi başında özel firmalarınız bir bebek gibi koruyarak falan bunu başarıyorsunuz. O yüzden Türkiye'nin planlama yapması örneğin 2032'de dünyada ilk 100 arasında olacak kompleksi de, sofistikasyon da bazı ürünlerin tahmin etmeye çalışması iç ürünü mesela. Bunu üretmek için kamu-özel işbirliği modeli kurabilir. Devlet %40 pay koyar, %40 özel sektör pay koyar. Sermayelerini, beşeri sermayelerini birleştirebilirler. Tabii bunun için yerli yabancı firmada fark etmez, ama yatırım yapabilmeyi düşünebilmesi gerekiyor Türkiye'nin o ortamın iyi olması gerekiyor. Non ekonomik faktörlerle de %40 kamu %40 özel sektör pay koyabilir %20'de halka açılabilir. Bizi dâhil etmek isteyebilirler proje bu işte yöneticileri bu kişiler, bilanço bu, ürün bu 10 sene sonra dünyanın önde olan bir yüksek teknoloji ürünü üretmek istiyoruz. Var mısın yok musun topluma? Toplumda inanıyorsa güveniyorsa 3 kuruş, 5 kuruş bu halka açılan şirkete ortak olur. 10 sene sonra oradan temettü alınır. Toplum olarak belki ortak bir noktaya bakılır. Buna ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum gibi yani bu bir örnek. Ne yapılabilir ne edilebilir diye yani yetkim olsa bu tür şeyler denerdim diye düşünüyorum. Tartışılabilir tabii doğru illa anlamına gelmiyor, ama şuna inanıyorum bizim başarmamız gereken bu tabloyu ve bu ortalamaları değiştirmek. Yani bizim konumuz Türkiye'nin hani yapısal tarafta değişim, dönüşüm başarması gerekiyor, ama bunun eğitim boyutu da var, planlama boyutu da var var da var bir sürü boyutu var diyebiliriz. Ben yavaş yavaş burada durayım yani slaytlarım da var ama daha fazla dağıtmadan varsa yorum, soru memnuniyetle onları cevaplamaya çalışayım sizlerin de vaktini çok almadan. Teşekkür ederim şimdilik.

Aslı Şen Taşbaşı: Biz teşekkür ederiz Hocam. Hem çok kapsamlı hem çok boyutlu, çok keyifli bir konuşmaydı hepimiz açısından da. Ben izninize böyle informal bir şekilde bir moderatörlük görevi üstleneyim. Önce kısaca bir toparlayayım sonra da vaktimiz ölçüsünde soruları dilerseniz alalım. Aslında Erhan Hoca'mızın yaptığı konuşma bana makro ekonomiye giriş derslerinde sıklıkla kullandığım bir metaforu yeniden düşündürdü. Öğrencilerime şöyle söylüyorum makro ekonomiyi bir kolye gibi düşünün. Bu kolye aynı ipe dizilmiş boncuklardan oluşuyor. Her boncuk bir makro ekonomik göstergiyi temsil ediyor. Siz bu kolyenin içinden tek bir boncuğu çekip alırsanız kolye dağılır. Dolayısıyla makro ekonomik göstergeleri de birbirinden bağımsız düşünmek imkânsız gibi bir şeydir. Enflasyonu işsizlikten, işsizliği toplam talepten, toplam talebi faiz oranından hepsi

birbirine bağlantılı bu değişkenleri ayrı düşünemezsiniz diyorum. Dolayısıyla bu yapı içinde aslında sizin konuşmanız bana hem bu metaforu tekrar düşündürdü hem de bu yapı içindeki temel aktörler olan işte firmalar ve hanehalkları özel kesim bir tarafta devlet-kamu kesimi ama bir de dış dünya var. Yani bunlarda aynı şekilde birbiriyle çok bağlantılı dolayısıyla makro ekonomiye böyle bir dünya olarak bakmak gerekiyor. Erhan Hoca da özellikle covid-19 sonrası dünyanın çok kolay kolay değişmeyecek bir takım değişikliklere sahne olan bir dünya olduğunu bize üçlü bir saç ayağı çerçevesinde anlattı. İlk defa ben böyle bir perspektiften dinledim, bu bakış açısından dinledim aslında dünyanın genel görünümünü. Aslında o açıdan benim için keyifli ve ilgi çekiciydi. Bir tarafta ihtiyatlılık esasına dayalı bir arz yapısı görüyoruz. Diğer tarafta talebin çok yüksek olduğu bir dünya var karşımızda. İkinci ayak olarak aslında “Baby Boomer” olarak Hoca’mızın bahsettiği büyük bir çoğunluğu üst düzey yönetici konumunda olan ama bir taraftan da işgücü piyasasındaki konumlarını yeniden değerlendirmekte olan bir kesim var. Bunların işte beklemede olması veya yeni iş kollarına yöneliyor olması bir şeyleri değiştiriyor. “Great Resignation” olarak adlandırdı Hoca’mız ve son olarak da “Great Reset” dedi, ama bu çok kapsamlı bir şey, çok boyutlu bir şey. İklim krizinden de bahsetti bunun içinde bir taraftan yeni korumacılık işte ticaret savaşlarıyla birlikte değişen politikalar. Bunun arkasında yatan aslında belki teknolojik savaşlar bunlara da değindi Hoca’mız. Sonra Türkiye’ye geldik. Türkiye’yle ilgili kısmı soru-cevap kısmında tartışsak zamanı verimli kullanmış oluruz diye düşünüyorum. Ama hepimizin kafasında mevcut politika yapıcılarının para politikasıyla ilgili tercihleri var elbette ama Hocamız daha çok bizim uzun dönemli ve sürdürülebilir büyüme hedeflerine odaklanmamız gerektiği üzerinde durdu. Dilerseniz ben burada durayım ve soru-cevap kısmına geçelim.

Erhan Aslanoğlu: Ben de izninizle şu paylaşımı kapatayım isterseniz belki daha net şey olur gerekirse de açarım, ama hani eğer soruyla ilgili herhangi bir şey olursa da şöyle evet.

Aslı Şen Taşbaşı: Hem öğrenci arkadaşlarımız hem hocalarımız doğrudan sorabilirsiniz sorularınızı dilerseniz. Ben soru hakkımı sona saklıyorum önce sizlerden dinleyelim sorularınızı.

Erhan Aslanoğlu: Teşekkürler Aslı hocam.

Özlem İnanç: Ben çok kısa bir şey sorabilir miyim Aslı iznin olursa?

Aslı Şen Taşbaşı: Estağfurullah Hocam buyurun buyurun,

Özlem İnanç: Şimdi Hoca’mız da aslında değindi para politikası hepimizin üzerinde çok fazla düşündüğü aslında çok şey söylemek istediği, ama bir taraftan da söylemek istemediği bir konu. Yapılmak istenenler var, açıklananlar, söylenenler var. Kur korumalı mevduattan bahsettik. Amerika Birleşik Devletleri’nde Avrupa Birliği’nde olan değişiklikler enflasyonist baskılarla beklediğimiz faiz artışları var. Bu faiz artışları sonucunda muhakkak Türk lirasının bu para birimleri karşısındaki değeri etkilenecektir. Fakat yine yeni politika gereği bunu belli bir seviyede tutmak için hükümetin uygulayacağı belli tedbirler olabilir. Bunun yanında bizim en büyük gelir kaynaklarımızdan birisi elbette ki turizm. Turizmle en büyük geliri her zaman için kazanmayı amaçlıyoruz ve baktığımızda Türkiye’ye en fazla turist gönderen ülkeler arasında olan Rusya ve Ukrayna şu anda inşallah en kısa zamanda sona erecek olan bir savaş içerisinde ancak savaşın etkisi elbette ki bu kadar kısa sürmeyecek ve büyük olasılıkla bu ülkelerden ve Avrupa ülkelerindeki yavaşlamayı da düşünürsek oradan da gelecek olan turist sayısında bir azalma bekleyebiliriz. Bu da bizim cari dengemizi olumsuz etkileyecek olan döviz gelişimi olumsuz etkileyecek olan bir konu. Bütün bunların ötesinde Hocam 2023 yılında olacağı söylenen, ama muhalefete göre daha erken beklenen bir seçimde var. Bu çabaları yani bu farklı para politikası çalışmalarını, çabalarını seçim

ekonomisinin bir parçası olarak düşünebilir miyiz yoksa daha seçim ekonomisi başlamadı mı daha başka şeylerde bekliyor muyuz? Ne dersiniz bu konuda çok teşekkür ediyorum.

Erhan Aslanoğlu: Teşekkürler, Özlem Hocam sağ olun. Şimdi ben de katılıyorum aslında uzun süredir uygulanan politikaların bir seçim ekonomisiyle bağlantısı olduğunu düşünüyorum. Türkiye’de tabii hangi iktidar olursa olsun genelde seçime giderken büyümeyi önceliklendirmek istiyor. Büyüyen bir ekonomi de insanlar tırnak içinde daha mutlu olabilir, daha güven artabilir gibi. Türkiye’nin aslında büyüme dinamiklerine baktığımızda Türkiye tasarruf açığı olan bir ülke ama tüketim eğilimi de yüksek. O yüzden bizde genelde kredi yani bize bir kaynak sunulduğunda tasarrufumuz yeterli olmadığı için bir kredi verildiğinde ya da dış-ıç kaynak geldiğinde büyüyüyoruz. Yani grafiklerimde de var ama şimdi vakit almayım. Kredi ivmesiyle Türkiye’de kredi büyümesiyle büyüme arasındaki korelasyon güçlüdür. O nedenle yani seçime giderken nasıl krediyi arttırırız, büyümeyi nasıl sağlarız sorusunun cevabı sanıyorum hükûmet tarafında ekonomi üretiminde işte olabildiğince kredi maliyetini düşürürsek bu Merkez Bankasının faizi düşürmesi oluyor herhalde ve KGF gibi Kredi Garanti Fonu gibi farklı mekanizmalarla yeni kredi verme imkânları yaratabilsek o zaman büyürüz. Seçimden sonra da hani duruma bakarız gibi o yüzden ben bir kere faiz indirimi, KGF tarzı paketler, kolaylıklar bunlar hep seçim ekonomisinin bir parçası gibi geliyor bana da. Ha bunun dışında ekonomi dışı da birçok hani karar alındı, alınabiliyor üniversite kontenjanları vesaire gibi birçok şey de var. Büyük oranda ben devreye girdiğini düşünüyorum ve zaten az bir süre kaldığı içinde görebildiğim tabii bu son gelişmeler süreci nasıl etkiler çok dinamikte bir yapı içindeyiz, ama o büyüme yakalandığında ve enflasyon zaten fırladı herhalde kurlar falan. Orada bir istikrar sağlandığı anda seçime gitmek gibi de bir şey var yani ben şunu söylemek istiyorum aslında hükûmet büyük oranda seçim ekonomisine yönelik adımlarını attı. Bunun sonuçlarını görür görmez de seçime gitmek istiyor gibi yorumluyorum. Ama tabii gidişat buna el vermedikçe maliye politikası tarafı çok daha fazla zorlanacaktır. Yani çeşitli vergi indirimleri ve özellikle ücret artışları yoluyla yani bu da kamu çalışanlarına, bir şekilde emeklilere yeni daha fazla bütçe harcama tarafında imkânlar açılacaktır, transfer harcamaları daha fazla arttırılabilir. Çeşitli sübvansiyonlar destekler hâlâ maliye politikası tarafında ben ciddi bir yani oranın sürekli kullanılacağını kaynağının Merkez Bankası olacağını düşünüyorum, ama bayağı da bir seçim ekonomisine yönelik adım atıldığı kanaatindeyim. Fakat bunun sınırı yok bence hani bir de Türkiye bütçe açığında genelde fena tırnak içinde üç eşğini çok aşmıyor. İşte kriterlerine uyan ülke gibi görünüyor. O yüzden orada da hani nasıl olsa yerimiz var diyerek bütçe açığı 5, 6, 7 hani böyle bir dönemde o sınıra çok takılmayacağı ve o imkânların sonuna kadar açılacağı kanaatindeyim. Zaten para tabanı da o gidişatın devam edeceğini gösteriyor. Ama bunun maliyeti maalesef çok daha büyük enflasyon olarak karşımıza çıkacak ya da çok daha katılmış, düşürülmesi zor bir enflasyon olarak. Teşekkür ederim.

Selda Görkey: Ben de bir soru sormak istiyorum uygunsa aslında?

Aslı Şen Taşbaşı: Buyurun hocam,

Selda Görkey: Hocam, ben gösterdiğiniz son sunudaki tablo üzerine biraz düşündüm. Zaten alanda çalışan biri olarak sıklıkla da o konuda düşünüyorum teknoloji iktisadı. Şimdi o tabloda hatırlatayım kısaca işte ihracat gücüne göre, teknolojik mal sınıflarına göre Türkiye’nin gücünü gördük aslında hangilerinde ilk onda rank ediyor, Türkiye bunu gördük. Bunun üzerine aslında sizin Hocam bir görüşünüzü merak ediyorum. Şöyle ki dünyada teknoloji politikalarında artık farklı bir noktada olduğumuzu olunduğunu biliyoruz aslında. Türkiye ise bu konu da daha farklı yani biraz daha bana göre de yetersiz politikalar izliyor. Şu şekilde özetleyeyim: Yani her zaman AR-GE yapılan yatırım her zaman önemli. Bunun kamudan özel sektöre kayması da önem kazanıyor, ama kamu politikaları her zaman aktif ve bu aktifliğinde zaman içerisinde dünyada şekil değiştirdiğini

görüyoruz. Eskisi gibi tabii ki hâlâ vergi teşvikleri, sübvansiyonlar çok kıymetli ama verilen bu önceliklerin diyeyim artık sektöre değil sektörün içerisindeki ürünlere verildiğini görüyoruz dünyada. Türkiye’de de buna yönelik bir aslında evrim var. İşte Togg bir örnek olarak gösterilebiliriz. O da tabii ki çok tartışılan bir konu ama ben burada Togg özelinde bir tartışma açmak istemiyorum. Sadece sizin şu konudaki fikrinizi merak ediyorum. Türkiye’deki bu yönelim yani dünyadaki ve özellikle Avrupa’da izlenen bu ürün bazlı teşviklere yönelme, önceliklere yönelmeyi Türkiye’de de görüyoruz. Ama bana göre de örneğin bunu yeterli ölçüde göremiyoruz. Sizin bu konuda ben fikrinizi merak ediyorum. Çünkü son dönemde bu alanda çok tartışma var. Togg özelinden geliyor, ama ben genelleştirerek sizin fikrinizi merak ediyorum.

Erhan Aslanoğlu: Teşekkürler, şöyle yani ben Türkiye’nin aslında benim bir 30 ayrı kurum 62 çeşit destek veriyor Türkiye’de. Belki TÜBİTAK’lar, KOSGEB’ler yüksek teknolojiye yönelik oldukça destek bulabilirsiniz, ama genel sorun Türkiye’de hani bu planlıyorsunuz, uygulamaya başlıyorsunuz fakat sonra takip etmiyorsunuz. Yani Türkiye’de maalesef bu verilen kredilerin nereye nasıl gittiği, nasıl bir sonuç alındığı ve bir önlem alınıp alınmadığı gidişata göre bu klasik standart bir kalite döngüsüdür. Bunun çok uygulanmadığını görüyorum. Zaten uygulansaydı herhalde yüksek teknoloji ürünlerin payını %2.5-3’ten hani en azından 5-6 falan yukarı doğru hareketlendirirdik. Orada herhangi bir değişiklik olmadığını görüyoruz. Yani Türkiye aslında kaynaklarını yüksek teknolojiye yönlendirmeye çalışan ama bunu çok fazla piyasa içinde yapmaya çalışan bir ülke. Biz zaman zaman şu tür şeyleri de “Ya bu kadar teşvik veriyoruz, gidip üretmezseniz ayıp falan” gibi öyle olmuyor. Teşvikle bu iş çok kolay olamaz bir yere kadar olur. Münferit örnekler başarı hikâyeleri çıkabilir, ama genelde hani şeyin AR-GE’nin, ürünün çok iyi tanımlanması ve o teşviklerin takip edilmesi gerekiyor. İşte Togg örneğinde de aslında bu bir kamu-özel bir işbirliği olarak lead edilerek planlanarak yapılan bir gelişme. O yüzden başarı şansı olabilir, umarım olur izleyeceğiz. Ama orada da tabii şey kısmını teknoloji üretmek, ama bunun daha çok dağıtım ve pazarlama kısmı önemli ölçüğe ulaşmak önemli. O tarafta ne yapacağız? O çok önemli. Bir de benim gördüğüm yine teknolojiyi tam yakalıyor mu çok iyi bilmediğim alanlar ama mesela şu anda dünyada wireless electricity diye bir şey geliyor yani görebildiğim. Araçlar en büyük sorun ne? Akü onu dolduracaksınız belli bir mesafeden fazla gidemiyorsunuz falan ama kablosuz elektrik, şarj olması araç yolda giderken zaten şarj olacak, hiç durmayacak bir benzin sorunu falan kalmayacak. Mesela bizim araçlarımız buna uyumlu olacak mı olmayacak mı çok merak ediyorum. Çok hızla geliyor yani bilemiyorum o teknik boyutu ama benim gördüğüm yine aynı yere geleceğim kaynaklarımızı kullanıyoruz çok sayıda ama planlı gitmiyoruz, programlı gitmiyoruz ve strateji yok. Yani yıllık değişiyor kurumlar arasında koordinasyon getirici yok ve takip edilmiyor. Tam sorunuzun cevabı oldu mu bilmiyorum ama hani genel düşüncem bu yönde.

Selda Görkey: Oldu Hocam, çok teşekkür ediyorum.

Erhan Aslanoğlu: Ben çok teşekkür ederim, Selda hocam.

Özlem İnanç: Kimsenin sorusu yoksa ben tekrar Hoca’mızı bulmuşken bir onun fikrini almak istiyorum bir konuda. Benim de çalıştığım alanlardan biri bu yüksek teknolojili endüstrilerde özellikle savunma sanayinde büyümeye etkisi Türkiye’deki yeri vesaire o konularla ilgiliyim. Özellikle bu son dönemde çok fazla vurgulanmaya başlandı bağımsız savunma sanayi diye ve çok fazla devam eden projelerin var olduğunu da biliyoruz. Hatta bir tanesi çok popüler bambaşka bir projeden çıktığını biliyorum ben Ay Projesi aya gidiyoruz şeklinde lanse edildi ama başka aslında bir temele dayanan proje. Fakat bu alanda aslında benim biraz da tereddütle yaklaştığım bir şey var. Birincisi savunma sanayiyle alakalı olarak yapılması gereken AR-GE yatırımlarının ciddi anlamda yüksek olması gerekiyor. Çünkü Türkiye’de onunla ilgili temel oluşmamış. Belli bir temel önce o

temeli kurduktan sonra yapılacak AR-GE yatırımları var. Bu bağlamda yapılacak AR-GE yatırımlarında da bir belirsizlik var aslında yani yapıyorsunuz o AR-Ge'yi fakat sonucunda istediğinizi elde edemeye de bilirsiniz. Yani o yaptığınız harcama aslında sizin beklediğiniz geri dönüşü getirmeye de bilir. Ya da çok uzun yıllar sonra geri gelebilecek olan bir yatırım olabilir ve bakıldığında Türkiye'nin acaba bu kadar uzun bir zamana sabrı var mı özellikle politik açıdan diye düşünüyorum zaman zaman. Bir diğer konu da Hocam, sizin de bu konudaki fikrinizi çok merak ediyorum. En büyük gerekliliklerden biri beşeri sermaye özellikle savunma sanayinde yani nitelikli işgücü. Türkiye için bakıldığında evet, çok fazla üniversite mezunumuz var, ama sayı yani quality quantity olarak bakıldığında gerçekten de o beklediğimiz bağımsız dünyadaki liderler arasında olabileceğimiz bir savunma sanayine ulaşabilecek miyiz? O gösterdiğiniz listede onlar da olabilecek mi belki ihracat anlamında? Bir bu konudaki görüşünüzü merak ediyorum. Bir de gene savunma sanayinde büyük firmalar var devlet tarafından da desteklenen. Bu firmaların o söz konusu alandaki duruşunu nasıl gördüğünüzü eğer varsa o konuda bir fikrinizi onu merak ediyorum. Yani o firmaların orada olması savunma sanayinin gelişmesi önünde bir az da olsa bir bariyer olabilir mi yoksa gerçekten de bunu olumlu etkileyecek olan bir faktör olarak görebilir miyiz? Çünkü onlar çok büyükler ve bazı şeyleri de kısıtlayabiliyorlar benim gördüğüm kadarıyla. Teşekkür ederim.

Erhan Aslanoğlu: Teşekkürler Özlem Hocam. Yani şöyle kısaca birincisi; yani Türkiye'nin bu planlama gibi bir geleneğinden uzaklaşıyor olması nedeniyle hani bu anlamda çok uzun vadeli bir perspektifle adım atamaması çok günlük gitmesinin onunla çok alakalı olduğunu düşünüyorum. İkincisi; şimdi savunma sanayi gerçekten bütün dünyada benim görebildiğim yine teknolojinin iyi geliştirebildiği ve eğer uygulanabilirse, adapte edilebilirse imalat sanayinin diğer alanları içinde öncü olabilecek bir sektör. Amerika'da da öyledir işte Çin'de de öyle falan. Savunma sanayini iyi geliştiren ülkeler diğer tarafta da bir potansiyel yaratıyor. Bence bu artı Türkiye için hani böyle bir imkân olması ve burada bir yaratıcılığın olabildiğini, ilerleme olabildiğini görüyoruz. O açıdan hani Türkiye burada gerçekten önümüzdeki yıllarda girebilir o savunma sanayinde daha fazla payını arttırabilir. Bence kritik nokta burada bunu sanayiye uygulayabilmek yani o mekanizmaları kurabilmek. Yani oradaki aslında inovasyonun imalat sanayinin birçok alanında uygulayabilecek mekanizmayı kurmak. O transferi belki hem insan sermayesi olarak hem organizasyon olarak aktarabilmek. Bu organik bağı kurabilmek önemli gibi geliyor, ama benim görebildiğim öyle bir yapı çok yok. Yani savunma sanayi orada var, ama diğer taraflara ya dolaylı yoldan çok hızlı bir aktarım mekanizması çok yok gibi geliyor. Şeyi buna yönelik insan kaynağı olarak genel bir değerlendirme yapmak istiyorum. Türkiye'nin eğitim sistemi maalesef çok iyi eleman yetiştirebilen üniversitelerimiz, bölümlerimiz var, ama bildiğimiz ciddi bir göçle de karşılaşyoruz hani bu "human capital" dışarıya ciddi bir kaçışta söz konusu. Artı ben hani eğitim reformu da çok ciddi bir reform. Aslında bu iyi örnekler az ve onların da bir kısmını kaybediyoruz. İyi olanların bir kısmı burada istihdam ediliyor, ama hani çok münferit başarı hikâyelerinin bir parçası oluyor gibi geliyor bana. Ben kişisel bir gözlem olarak aktaracağım. İşte 2. sınıfta makro dersiyse genelde tabii ilk zamanlar giriş dersi de veriyordum. İşte makro dersiyse ben her sene öğrencilerimden bana bir mektup yazmalarını istiyorum böyle bir kendilerini anlatmalarını. Çünkü işte zaman hepimiz öyleyiz bir yoğunlukta var öğrenciyi çok tanıyamıyoruz. Bir kâğıtla değerlendirmek yerine o CV gibi bir mektup olmasın, ama hani sizi anlatan, sevdiğiniz yemek olur, takım olur, renk olur, aileniz olur her şey hayata bakışınız vesaire. Ben düşündüğümde çok daha fazlası geliyor. Neredeyse 15 yıldır o mektuplarla şuna gelmek istiyorum yani çok içten şeyler. Derslerde çok başarılı olmayan öğrencilerin aslında o mektubu okuduğumda yani başka bir alanda olsa çok başarılı olacağını. Çünkü o mektuba yazmış zaten mesela müziğe olan ilgisinden bahsediyor, felsefeye olan ilgisinden bahsediyor, spora olan ilgisinden falan bahsediyor. Atıyorum örnek arkeoloji diyor başka bir şey ama iktisat bölümüne gelmiş şu ya da bu şekilde aile etkisi, o girdiği sınavın sonucu bir sürü faktör.

Ama yanlış bunu çok net görüyorum. Türk eğitim sistemi bizim gençlerimizi çok yanlış bir şekilde öyle birçok bence yanlış bir lise eğitimiyle zaman harcama söz konusu. Orada zaten çocukların yeteneklerini falan ayıramadan bir sınava getiriyoruz. O sınavda da tek bir sınavla yetenekleriyle çoğu uyuşmayan alanlara gidiyor. Böylece de heyecanları, hayat bakışları, keyifleri, yaratıcılıkları törpülenmiş olarak işgücü piyasasına çıkıyor. Orada hayal kırıklığı yaşıyorlar. Yani böyle çok toptan çok kapsamlı bir eğitim reformuna ihtiyacımız olduğu kanaatindeyim. Bu kadar genci olan bir ülke bu gençlere kendi yetenekleri, heyecan duydukları alana yöneltebilsek inanın inanılmaz şeyler çıkar burada ama çıkamıyor. O başarısız dediğimiz öğrenciler başka bir alanda çok başarılı olacak ama olamıyor. Olamaz tabii ben de sevmediğim bir alanda gelsem. Ama o çocuğun şeyi görüyorum yani o sınavdan 10 alan çocuk aslında hayata çok geniş bakan bir çocuk yazdıklarından anlıyorum falan. Her neyse aslında işte yani insan kaynağı yaratma eğitim çok ciddi bir reforma ihtiyacımız var. Çok münferit ve şansla hani bir yerlerde bir şeyler oluyor gibi geliyor ya da bazı münferit hikâyeler. Firmalar konusunda çok yorum yapmayayım çok hâkim değilim. O yüzden yanlış bir yorum yapmak istemiyorum hani ne kadar engelleyici ne kadar katkısı var. Ama hani evet, rekabet koşullarını engelleyenlerin orada çok yayılmadığını da görüyoruz yani orada bir katılmış bir yapı var. Hani hatta yönetim kadrolarında münferit bildiğim örneklerle de hani oranın yönetim kurullarındaki falan değişim bile büyük şeylerle oluyor. Bunun arkasında önceden ne denir ona lobiler şunlar bunlar falan pek şey olmuyor yani bana da bir sıkıntı olduğunu gösteriyor. Ama dediğim gibi çok fazla yorum yapacak bilgiye sahip değilim.

Aslı Şen Taşbaşı: Hocam, sizin vaktiniz ne şekilde yani ayrılış saatiniz?

Erhan Aslanoğlu: Yoo, yoo ben uygunum şu anda ama sizlerle hani ben durabilirim eğer varsa yorum, soru ama yani 18:00'ya kadar öyle planlamıştık. Ama benim için hiç sorun yok eğer varsa memnuniyetle burada durabilirim.

Aslı Şen Taşbaşı: Başka soru yoksa ben hakkımı kullanabilir miyim peki?

Erhan Aslanoğlu: Buyurun lütfen tabii ne demek.

Aslı Şen Taşbaşı: Hocam, aslında iki şey soracağım çok kısa aslında uzun uzun konuşulabilecek konular ama. Birincisi hazinenin zaten hali hazırda altına dayalı enstrümanları varken bu son yastık altındaki altını çıkarma yönetimini nasıl değerlendirirsiniz? Yani bu şekilde bir altın toplanıp zorunlu karşılıklı olarak tutuldu diyelim. Bu yani varlığın el değiştirmesi gibi oluyor yani gerçek anlamda bir şeylere ilaç olacak mı? Yoksa yine acil durumda kırılıp çıkartılacak yani şey mi olacak yangın söndürmek için kura müdahale amaçlı bir bu. İkincisi de bu bahsettiğimiz ihracatı arttırmaya yönelik strateji Türkiye ekonomisi gibi kur geçişkenliğinin çok yüksek olduğu ortamda, kurların iç fiyatlara etkisinin çok yüksek olduğu bir ortamda başarıya ulaşabilir mi? Yani seçim ekonomisi ise de bu kısa veya orta vadede başarıya ulaşabilir mi sizce?

Erhan Aslanoğlu: Aslı Hocam, ikinci soru bu kur korumalı mevduat değil mi? Orayı kaçırmış olabilirim. İkinci sorunuz yani başarılı olabilir mi dedğiniz değil mi?

Aslı Şen Taşbaşı: Evet evet Hocam, evet evet,

Erhan Aslanoğlu: Hocam, şimdi şöyle birincisi bu yastık altındaki altınların çıkarılması meselesi böyle bir şey başarılabilirse diyelim. Tam ne kadar bilemiyoruz, ama şu kadar milyar dolarlık 150-250 milyar dolarlık falan deniyor. Bunun 25 kadar milyar dolarlık gelebilir. Tabii tam rakamı bilmiyoruz, ama bayağı bir rakam olabilir. Çünkü Türkiye'nin altın ithalatıyla sistemdeki altınları karşılaştırınca bir yerlerde göremediğimiz altınlar var. Herhalde yastık altında diyoruz, ama yani burada sık sık da yorumlar yapıldığı gibi sorunların hani nedenine gitmek gerekiyor. Niye onlar

yastık altına gidiyor gibi birçok nedeni var. Ya da niye Türkiye dolarize oldu? Çünkü Türkiye'deki bu süreç altının tabii daha sosyolojik, kültürel tabii falan boyutları da var, ama dolar tutma, euro tutma, yastık altında tutma yüksek enflasyon döneminde başlayan bir süreçtir 80'lere gider temeli 70'leri 80'lere gider. Çünkü değerini kaybetmeyen bir şey tutayım demektir. Yani TL tuttuğunuzda her an değerini kaybeden bir şeyden değerini koruyan bir şeye dönmektir. Altının da bu boyutu var, dövizin de var. Dolayısıyla Türkiye'nin hani eğer sistem içinde tasarrufları maksimumda tutmak istiyorsa, yastık altından altın, döviz sisteme katmak istiyorsa başarması gereken kalıcı düşük enflasyonu başarması. O düşük enflasyonu da çok genel kullanıyoruz, ama bence bu %2 civarı bir enflasyon. Hani "8 aaa ne güzel tek haneye indik!" yani 48 yerine 8 çok iyi hiçbir anlamı yok! 8 çok yüksek bir enflasyon yani Amerika 8'e çıktı indi. O bir noktada tabii 48'den 8'e indiği çok iyi bir hikâyedir. 8'e indiye müthiş iyi deriz, ama 3 sene 8'de kalıyorsa zaten siz yüksek enflasyon liginde olursunuz. O yüzden bir kere burada bu işin 1. ligi işte Amerika'nın, Avrupa'nın herkesin hedefi 2'dir. Tarihsel deneyimler, makro modeller 2 civarı bir enflasyonun makul olduğunu söylüyor. Dolayısıyla Türkiye oraya gelecek kalıcı hamleleri yapmadan ki bunun en büyük silahı da para politikasını çok güçlü kullanmaktır. Buraya gelmeden dolarizasyonu, yastık altındaki altını falan sisteme katamaz bence ya da liralasma deniyor son dönemde ya da dolarizasyon sonuçtur. Liralasarak enflasyonu indiremeyiz, dolarizasyonu azaltarak enflasyonu indiremeyiz. Enflasyonu indirerek liralasabiliriz dolarizasyonu azaltırız. O yüzden ana nedeni ortadan kaldırmadıkça bu tür döviz, altın gibi toplumun başka varlıklara yönelimini bence ortadan kaldıramayız. Yastık altında tutmanın başka birçok nedenleri var; kültürel, sosyolojik, güven falan boyutları var. O yüzden ben buradan çok fazla bir katılım olacağını zannetmiyorum. Çok sınırlı olabilir hani daha fazla tanıtılıyor, daha fazla ısrarcı olunacak ama işte hani orada birkaç milyar dolar olursa iyi bence. Ama daha fazlası olacağını zannetmiyorum. Bunlarda ne olur sizin söylediğiniz gibi rezerve gelir hani işte gerekirse rezervden kullanabileceğimiz bir kaynak yarattık deriz, ama bunlar çok marjinal faydası olabilecek hatta hemen hemen olmayacak hamlelerdir diye düşünüyorum. O yüzden çok büyük bir değişim olacağını zannetmiyorum. Kur korumalı mevduatta yine aslında biraz önce cevabını vermeye çalıştım. Hani o kurla koruyarak liralasamak aslında kendi içinde bir çelişki içeriyor. Yani hani dövizle koruyorsunuz dolayısıyla tam dolarizasyona gitmek anlamına geliyor. Bence bu sistem en büyük açığı enflasyonun yüksek seyretmesinde ortaya çıkacak. Türkiye'de enflasyon düşmekte ne kadar gecikirse maalesef bu yapıda gecikir. O zaman negatif değer faiz ortamı çok daha fazla reel tasarrufları eritmeye aday artı tüketimi arttırmaya aday yani kimin için tasarruf yapabilenler için. Türk halkının %80'i tasarruf yapamıyor zaten kalan %20'i yapıyor. Onların da işte dediğim gibi ya konut, alıyor ya parayı bankaya yatırıyor, ya altın alıyor sonra da döviz falan gidiyor. Ne yapar bankaya yatıracağı parayı imkânı olan biraz daha birikimi olan faiz falan da bulup konut almak isteyebilir. Bence gayrimenkul piyasası yine canlanacak. Orayı alınca hadi evine mobilya alayım falan diyecek. Hep fiyatların daha yüksek olacağını düşünenler bu tür bir yatırım yapabilir. Yastık altına tam tersine daha çok altın alayım vesaire hani bir süre sonra o gelebilir. Bu geçici bir şey gibi geliyor bana bu ara deneyenler, şey yapanlar şirketler zaten daha çok onlarda vergi avantajından girdi bir süre sonra onlarda çıkar. Enflasyon yüksek seyrettiği müddetçe ki bence seyredecek sistemin tutması zor. Biraz önce baktığımız o grafik para tabanı öyle gittiği müddetçe de TL üzerine baskı olur. Biz yüksek enflasyon yaşarken kurun bir yerlerde kalmasına ilk ses, şikâyet ihracatçıdan gelecek zaten. Yani diyecek ki "Biz burada bizim maliyetimiz %100 arttı, sattığımız ürünün fiyatını arttıramıyoruz bu kurla satamayız." Hemen değil 3 ay, 5 ay alırız ama sonuçta Türkiye'nin o kuru en az 2-2.5 yıl tutması lazım ki biz o enflasyonu benim hesaplamalarım göre 15-20 arasına tekrar indirelim. 2-2.5 yıl tutmamız bana pek mümkün gelmiyor 3-5 ay olabilir zorlayarak falan ama o da başka zarar verecek sonra daha sert düzeltmelere yol açacak diye düşünüyorum.

Ash Şen Taşbaşı: Teşekkürler Hocam son bir soru alalım mı? Mehmet Kaytaz Hoca'mızın bir sorusu var. Son soru olarak.

Erhan Aslanoğlu: Hocam sesiniz galiba kapalı.

Mehmet Kaytaz: Tamam, herhalde duyuyorsunuz herhalde? Tamam güzel. Ben öncelikle Erhan Hoca'mıza çok teşekkür ederim cidden değerli bir konuşma oldu. Bazı konuları daha iyi anladık etrafta öğrencilerin olması da iyi oldu epey onlarında ufukları genişlemiştir. Ben sadece bu altın konusunda bir, iki şey söylemek istiyorum. Yani sizin söyledikleriniz çok doğru. Yani bu ortamda bu altın hikâyesi işe yaramaz ve bunu aşağı yukarı işte ben 30 yıldır yani evet aşağı yukarı 30 yıldır bu yastık altındaki altın hikâyesi zaman zaman ortaya çıkar. İşte altın borsası kuruldu, altın rafinerisi yapıldı vesaire yani çeşitli şeyler bir türlü olmaz. Hocamızın dediği gibi bu enflasyonist ortamda millet şey yapmaz. Bir de ben şeye şaşırırım yani hani bu şey lafı vardır. İşte altın "Güney Afrika'da toprağı altından çıkartılır sonra Ortadoğı'da tekrar gömülür." diye bir laf vardır bu altıncıların kullandığı bir şey. 1990'lardaki Türkiye'deki altın tahmini Dünya Altın Konseyi yapmıştı aşağı yukarı 5 bin tondu. Bu benim dediğim 25-30 yıl önceki tahmin neredeyse şimdi ondan sonra duydum tekrar 5 bin ton diyorlar. Şaşırırım buna eğer doğruysa tahminler bu kadar artmamasına. Ama yani sizinde dediğiniz gibi cidden bu sadece işte yeni hikâye biraz daha bununla vakit geçer. Sonra 10 yıl sonra inşallah olmaz ama tekrar başka birisi tekrar bu yastık altındaki altınları çıkartalım diye konuşur. Tekrar çok teşekkür ederim.

*** Video burada sona eriyor. ***